

7 тақырып. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ететін органдар.

Дәрістің сұрақтары:

1. Қазақстан Республикасының егемендігі және ұлттық қауіпсіздік арақатынасы.
2. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету кезіндегі азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының кепілдіктері
3. Экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету

1. Қазақстан Республикасының егемендігі және ұлттық қауіпсіздік арақатынасы. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету Қазақстан Республикасының тәуелсіз егеменді мемлекет ретінде дамуының басты шарты болып табылады.

Заң мемлекеттік органдардың, меншік нысандарына қарамастан ұйымдардың және азаматтардың ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы құқықтық қатынастарын реттейді, Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің мақсатын, жүйесі мен бағыттарын белгілейді.

Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздік саласындағы заңдары Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді және Заң мен Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілерінен тұрады.

Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің принциптері:

- 1) ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі қызметті жүзеге асыру кезінде заңдылықты сақтау;
- 2) ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету күштерінің бір-біріне жедел хабардар етіп отыруы және келісілген іс-қимыл жасауы;
- 3) ұлттық қауіпсіздіктің барлық түрлерінің бірлігі, өзара байланысы және теңестірілгендігі;
- 4) саяси, экономикалық және ақпараттық шаралардың басымдығы;
- 5) жеке адамның, қоғам мен мемлекеттің өзара жауапкершілігі;
- 6) ұлттық қауіпсіздікті қорғау жөніндегі іс-әрекеттің күллі жиынтығын іске асыруды бақылау болып табылады.

Қазақстан Республикасының ұлттық мүдделері:

- 1) адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету;
- 2) елде қоғамдық татулық пен саяси тұрақтылықты сақтау;
- 3) Қазақстанның бүкіл халқының игілігі үшін экономикалық даму;
- 4) қазақстандық патриотизмді тәрбиелеу және Қазақстан халқының бірлігін нығайту;
- 5) Қазақстан қоғамының материалдық және рухани құндылықтарын сақтау мен еселей түсу;
- 6) Қазақстан Республикасы конституциялық құрылысының, оның ішінде мемлекеттік тәуелсіздігінің, бірегей құрылысы мен президенттік басқару нысанының, тұтастығының, мемлекеттік шекарасына қол сұғылмаушылық пен ел аумағының бөлінбестігінің бұлжымас беріктігі;
- 7) мемлекеттік институттардың тұрақты жұмыс істеуі, оларды нығайту және қызметінің пәрменділігін арттыру;
- 8) Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құрамаларының жаракталуы мен жауынгерлік әзірлігін қамтамасыз ету;
- 9) заңдарды бұлжытпай орындау және құқық тәртібін сақтау;
- 10) әріптестік негізінде халықаралық ынтымақтастықты дамыту болып табылады.

Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігіне төнетін қауіп-қатерлер мыналар:

- 1) заңдылық пен құқық тәртібінің әлсіреуі, оның ішінде ұйымдасқан нысандарын қоса алғанда қылмыстылықтың өсуі, мемлекеттік органдардың қылмыстық құрылымдармен астасуы, лауазымды адамдардың капиталдың заңсыз айналымына сүйеуші болуы, сыбайлас жемқорлық, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының қорғалу дәрежесі төмендеуіне ықпал ететін қару мен есірткі заттардың заңсыз айналысы;
- 2) конституциялық құрылысты күштеп өзгертуге бағытталған іс-әрекет, оның ішінде Қазақстан Республикасының бірегей құрылысына, тұтастығына, қол сұғылмаушылығына,

аумағының бөлінбестігіне қиянат келтіретін іс-әрекет;

3) елдің қорғаныс қабілетінің әлсіреуі, мемлекеттік шекараның қол сұғылмаушылығына төнген қауіп-қатер, Қазақстан Республикасына қатысты күш қолдану, оған қарсы агрессия;

4) шет мемлекеттердің арнаулы қызметтері мен ұйымдарының, сондай-ақ жеке адамдардың Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігіне нұқсан келтіруге бағытталған барлаушылық, террорлық, диверсиялық және өзге де іс-әрекеттері;

5) мемлекеттік органдардың қызметіне іріткі салу, олардың іркіліссіз жұмыс істеуін бұзу, елдің басқарылу дәрежесін төмендету;

6) кез келген нысандағы саяси экстремизм, оның ішінде әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық араздықты немесе алауыздықты қоздыру;

7) ұлтаралық және конфессияаралық жанжалдардан, жаппай тәртіпсіздіктерден, рұқсат етілмеген жиналыстардан, митингілерден, шерулер мен демонстрациялардан, заңсыз тосқауылдар мен ереуілдерден көрінетін әлеуметтік-саяси жағдайдың шиеленісуі;

8) Қазақстан Республикасының заңдарында көзделмеген әскерилендірілген құрамалар құру;

9) экологиялық жағдайдың күрт нашарлауы, табиғи апаттар мен табиғи және техногендік сипаттағы өзге де төтенше жағдайлар, жұқпалы аурулар мен індеттер;

10) стратегиялық ресурстардың ел мүдделеріне кереғар пайдаланылуын, инвестициялық белсенділіктің артуына, соның ішінде Қазақстан Республикасына шетелдік инвестициялардың құйылуына кедергі жасауды қоса алғанда, мемлекеттің экономикалық қауіпсіздігіне нұқсан келтіру, капиталды елден сыртқа бақылаусыз әкетуі;

11) демографиялық жағдайдың нашарлауы, соның ішінде бала туудың күрт төмендеуі, өлім-жітімнің көбеюі, бақылаусыз көші-қон процестерінің туындауы;

12) елдің білім және интеллектуалдық әлеуеті сапасының нашарлауы;

13) елдің ұлттық мүдделерін қорғау жөніндегі нормативтік құқықтық актілердің жетілдірілмегендігі немесе болмауы.

Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесі және оның негізгі міндеттері Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесін қолданылып жүрген заңдардың негізінде және бірыңғай мемлекеттік саясат шеңберінде оны қамтамасыз ететін, бір-бірімен өзара іс-қимыл жасайтын күштер, өз құзыреті шегінде ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін бүкіл жауапкершілікті толық мойнына алатын өзге де мемлекеттік органдар мен ұйымдар құрайды.

Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесінің негізгі міндеттері:

1) ұлттық қауіпсіздікке төнетін қауіп-қатерді болжау және анықтау;

2) ұлттық қауіпсіздікке төнетін қауіп-қатердің алдын алу мен оны зарарсыздандыру жөніндегі жедел және ұзақ мерзімді шаралар кешенін әзірлеп, жүзеге асыру;

3) ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуші күштерді құрып, әзірлікте ұстау;

4) Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарына сәйкес жалпыға бірдей және аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге қатысу болып табылады. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету күштеріне:

1) Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері, басқа да әскерлері мен әскери құрамалары;

2) ұлттық қауіпсіздік, ішкі істер, сыртқы барлау, әскери және қаржы полициясы органдары, Қазақстан Республикасы Президентінің Күзет қызметі, салық және кеден қызметтері, төтенше жағдайлардың зардаптарын жою қызметтері жатады.

Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуші күштер бір-бірімен заңдарда белгіленген шекте өзара іс-қимыл жасайды және өз құзыретіне жататын мәселелер бойынша бір-біріне өзара хабардар етіп отырады. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету өз құзыреті шегінде дербес, сондай-ақ ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету күштерінің өтініштері бойынша жүзеге асыратын барлық мемлекеттік органдар мен ұйымдардың бәріне міндетті болып табылады.

2. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету кезіндегі азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының кепілдіктері Қазақстан Республикасы ұлттық заңдар мен халықаралық шарттарға сәйкес өз аумағындағы әрбір адамның және азаматтың қауіпсіздігін қамтамасыз етеді. Қазақстан Республикасы өз шегінен тыс жердегі Қазақстан азаматтарына мемлекеттің қорғалуы мен қамқоршылығына кепілдік береді. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету кезінде адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары тек заңдармен және конституциялық құрылысты қорғау, қоғамдық тәртіпті, адамның құқықтары мен бостандықтарын, халықтың денсаулығы мен адамгершілігін сақтау мақсатында қажет болатын мөлшерде ғана шектелуі мүмкін. Бұл орайда азаматтар мен ұйымдар заңдарда белгіленген тәртіппен ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету субъектілерінен өз құқықтары мен бостандықтарының шектелуі жөнінде түсіндірме алуға құқылы. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету кезінде өз өкілеттігін асыра сілтеген лауазымды адамдар заңда белгіленгеніндей жауапты болады. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге жәрдем көрсеткен азаматтар мен ұйымдарға мемлекеттік қолдау жасауға, оның ішінде Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес оларды құқықтық жағынан қорғауға кепілдік беріледі.

Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі шаралар Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге:

1) мемлекеттің барлық органдары мен лауазымды адамдары, сондай-ақ ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі шараларды іске асыруға заңды негізде қатысушы азаматтар құзыретінің ара-жігін жіті ажыратып, олардың үйлесімді жұмыс істеуін қамтамасыз ете отырып, дәйекті іске асырылатын біртұтас мемлекеттік саясат;

2) нақты және ықтимал қауіп-қатерге ұлттық мүдделерді қорғау жөнінде лайықты шаралар қолдану;

3) жеке адамның, қоғам мен мемлекеттің өзара жауапкершілігі, олардың мүдделерін теңестіріп отыру арқылы қол жеткізіледі.

Қазақстан Республикасы өзінің ұлттық қауіпсіздігін өз қолында бар барлық құралдар мен әдістер, оның ішінде біржақты немесе халықаралық шарттарға сәйкес қолданылатын экономикалық, саяси, әскери, құқықтық, арнаулы (барлау, қарсы барлау) құралдар мен әдістер арқылы қамтамасыз етеді. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету:

1) осы саладағы мемлекет қызметінің негізгі бағыттарын белгілеу;

2) ұлттық қауіпсіздікке төнген қатерді анықтау және болжау;

3) ұлттық қауіпсіздікке төнетін қатердің алдын алу және оны зарарсыздандыру жөнінде, оның ішінде осы қатерді туғызушы себептер мен жағдайларды жою жөнінде оралымды және ұзақ мерзімді шаралар кешенін жүзеге асыру;

Ұлттық мүдделерге тікелей қатер төнген, оларға қол сұғылған жағдайларда, оның ішінде ішкі мемлекеттік, шекарааралық және ғаламдық сипаттағы тосын және төтенше жағдайлар туындаған реттерде ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету күштері мен құралдарын жұмылдыру; ұлттық мүдделерді қорғау жөніндегі шешімдер мен іс-әрекеттерді дереу қабылдау, ұлттық қауіпсіздікке қол сұғатын кез келген заңсыз іс-әрекеттердің жолын кесу, өзге де құқық шектеу шараларын жүзеге асыру; ұлттық мүдделерге қол сұғушылыққа байланысты зардаптарды оқшаулау және жою, қалпына келтіру шаралары кешенін жүзеге асыру арқылы ұлттық мүдделердің қорғалуының қажетті деңгейіне қол жеткізу мен оны сақтап отырудан тұрады.

3. Экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету Экономикалық қауіпсіздік мемлекеттік органдардың, меншік нысандарына қарамастан ұйымдардың, лауазымды адамдар мен азаматтардың:

1) Қазақстанның экономикалық тәуелсіздігін қамтамасыз етуге;

2) Қазақстанның дүниежүзілік экономикалық жүйеден экономикалық тұйықталуына жол бермеуге;

3) ел экономикасының ресурстық-энергетикалық негізін сақтау мен нығайтуға;

4) Қазақстанның геосаяси төңірегінде туындайтын ықтимал теріс факторлардың

әсеріне байланысты мемлекет экономикасының шетіндік дәрежесін барынша азайтуға;

5) отандық және халықаралық қаржы институттарымен өзара тиімді ынтымақтастықты қамтамасыз етуге, отандық экономиканы қалпына келтіру мен дамытуға арналған ішкі, сыртқы несие ресурстары мен инвестициялық мүмкіндіктер бағытының басымдығына;

6) мемлекеттік бюджет тапшылығының мүмкін болатын шекті деңгейінен асып кетпеуге және оның кіріс бөлігін нығайтуға;

7) бюджет қаражаты мен мемлекеттік ресурстардың нысанасыз пайдаланылмауына жол бермеуге;

8) сыртқы қарыздың республикалық бюджет туралы заңда белгіленген мөлшерге қарағанда ұлғайып кетуіне жол бермеуге;

9) Қазақстан аймақтарының әлеуметтік-экономикалық дамуындағы қатерлі теңдессіздікке жол бермеуге;

10) бәсекені көтермелеу және монополизмді шектеу жағдайында ел экономикасында қазақстандық тауар өндірушілердің үлесін арттыруға;

11) экономикалық өсуді қамтамасыз етуге бағытталған шешімдерімен және іс-әрекеттерімен қамтамасыз етіледі.

Қазақстан Республикасының ұлттық мүдделерін қорғау, оның ішінде мемлекеттің өнеркәсіп әлеуетін сақтау мен нығайту мақсатында мемлекет шетелдік инвесторларға берілетін кепілдіктерді сақтай отырып, Қазақстан экономикасының шетелдік ұйымдар мен шетел қатысатын ұйымдардың басқаруындағы немесе меншігіндегі объектілердің жай-күйі мен пайдаланылуын бақылауды жүзеге асырады. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі талаптар Қазақстан Республикасының стратегиялық ресурстарын пайдалану жөніндегі келісім-шарттар жасалған (өзгертілген) кезде, осы келісім-шарттардың орындалуы мен олардың орындалуын бақылау, сондай-ақ мемлекеттік органның жер қойнауын пайдаланушының жер қойнауын пайдалану құқығын басқа тұлғаға ішінара немесе толық беруіне рұқсат беруі немесе рұқсат беруден бас тартуы туралы шешім қабылдауы кезінде және жер қойнауын пайдалану құқығына ие заңды тұлғадағы қатысу үлесін (акциялар пакетін) иеліктен айыруға рұқсат беруі немесе рұқсат беруден бас тартуы кезінде міндетті түрде ескеріледі. Бұл ретте мемлекеттік орган, өтінім берушіге осы тармақта көзделген мәмілелерді жасауға рұқсат беруден, егер бұл бір елден шыққан бір тұлғада немесе тұлғалар тобында мұнай операцияларын жүргізу құқықтарының шоғырлануына әкеп соғатын болса, бас тартуға құқылы. Аффилиирленген тұлғалармен мәмілелерге қатысты да осы шарттың сақталуы міндетті.

Мыналарға:

1) шегінде еңбек, қаржы ресурстары мен өзге де ресурстардың еркін орын ауыстыруы жүзеге асырылатын Қазақстан Республикасының рынок кеңістігінің;

2) Қазақстан Республикасының біртұтас және дербес қаржы жүйесінің, соның ішінде елдің бүкіл аумағында ұлттық валюта-теңге айналысының;

3) Қазақстан Республикасының біртұтас және дербес коммуникациялық және энергетикалық жүйелерінің қалыптасуы мен іркіліссіз жұмыс істеуі мүдделеріне қайшы келетін қандай да болсын шешімдер қабылдауға және іс-қимыл жасауға жол берілмейді.

Мыналарға:

1) Қазақстан экономикасына инвестициялардың құйылуына кедергі жасайтын;

2) теңге бағамының күрт құлдырауына, мемлекеттің алтын-валюта активтерінің сарқылуына, елдің экономикасы мен ақша айналысын тұралатып тастауы мүмкін мемлекеттік қарыз көлемінің өсуіне ұрындыратын;

3) капиталдың елден сыртқа бақылаусыз әкетілуіне ықпал ететін шешімдер қабылдауға және іс-қимылға тыйым салынады және бұл жауаптылыққа әкеп соғады.

Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында Қазақстан Республикасының Үкіметі Қазақстан Республикасының стратегиялық ресурстарына (объектілеріне) меншік құқығының ауысуына және туындауына шектеу

қояды.

Нормативтік-құқықтық актілер мен әдебиеттер:

1. Кемали, Е.С. Қазақстан Республикасының сот және құқық қорғау органдары. Алматы - 2016ж.
2. Жүрсімбаев, С.К. Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдары . Алматы- 2010 ж.
3. Садықанова, Ж.Е. Соттың қылмыстық-құқықтық нормаларды қолдануы. Өскемен - 2010ж.
4. Сәлкебаев, Т.С. Шет ел полициясының ұйымдастырылу-құқықтық негіздері және тәжірибесі. Алматы – 2009ж.
5. Қаржаубаев, Е.К. Қазақстан Республикасы сот билігінің құқықтық мәртебесі. Алматы – 2006ж.
6. Алиев, М.М. Қазақстан Республикасының сот жүйесі және құқық қорғау органдары Астана -2006ж.
7. Мами, К. Қазақстандағы сот реформасының даму кезеңдері. Астана – 2003ж.
8. www.zakon.kz